

De antropologische konstanten

De zes konstanten.

1. De relatie van de menselijke persoon tot de eigen lichamelijke, en tot de natuur en het ecologisch milieu. Deze konstante is voor S. een belangrijk profiel van de menselijke persoonsidentiteit. Met een zijdige natuurbeheersing of mensconditionering kunnen we ons natuurlijk leefmilieu stukmaken en ons eigen menszijn onmogelijk maken. Wat wetenschappelijk-technisch mogelijk is, hoeft niet altijd zinvol en etisch te zijn. Er zijn ook fysische en psychische grenzen aan menselijke krachten. Men kan van zichzelf en een ander te veel vergen. Driften, behoeften en lichamelijke laten zich niet eindeloos manipuleren zonder protest van de mens.

Hier is sprake van een terrein van waarden, dat ruimte biedt aan normen t.a.v. mens-lichaam-natuur (ook dier, plant en ding). Vanuit pedagogiek en psychologie kunnen subkonstanten voor de normenvulling gevonden worden.

2. De menselijke persoonsidentiteit omsluit tevens het samenzijn met medemensen; menszijn is medemens-zijn, in een begrensde individualiteit en intersubjectiviteit gericht op de ander. Men mag van anderen zichzelf zijn in onvervreemdbaarheid en in wederkerigheid; anderen laten ons onszelf zijn in gezamenlijkheid. Te denken valt hierbij aan de gedachten van Levinas voor een verdere invulling. Dat hier t.o.v. 'het geminachte kind' invullingen op pedagogisch-didactisch en algemeen antropologisch gebied gevonden dienen te worden, is duidelijk. Dit kan alleen in emancipatorische zin gebeuren door bevrijding en menswaardigheid te stellen tegenover verstarde opvoedings- en schoolsystemen; dit ten dienste van jongens én meisjes van alle klassen en standen.

3. De relatie van de menselijke persoon tot maatschappelijke en institutionele structuren. De Jager en Mok (Grondbeginselen der sociologie, 1978) geven de volgende definities: institutie, vast, kollektief bepaald patroon van gedragsvormen, procedure volgens welke men bepaalde dingen in een samenleving of groep doet omdat het zo hoort; sociale structuur, het geheel van posities en groeperingen en de relaties daartussen die deze posities en groeperingen onderling verbinden. S. bedoelt meer te zeggen: wij roepen structuren in het leven, die zich verzelfstandigen en uitgroeien tot de objectieve maatschappijvorm. Deze structuren kunnen wij veranderen, wanneer ze niet mensbevrijdend werken. Men zie ook het stencil De vernieuwing van de wereld (23 oktober 1978). Hier is plaats voor een gesprek over verzet en overgave, ongehoorzaamheid en aanvaarding, bevrijding en gebondenheid. Mensbeeld en maatschappijvisie hebben hiermee te maken.

4. De tijd-en-ruimte structuur van persoon en cultuur. Optimale maatschappelijke structuren kunnen de spanning tussen geschiedenis en natuur niet opheffen, ook al treffen zij elkaar in de konkrete menselijke cultuur. Dat betekent ook, dat de mens op bepaalde vormen van lijden en levensbedreiging geen vat kan krijgen. Het gaat er dan om naar zingeving te vragen. De mens staat voor de opgave de eigen situatie te verstaan en de door mensen gerealiseerde onzin te ontmaskeren. Wij in het westen kijken hiertegen wellicht op andere wijze aan dan mensen elders. Internationale solidariteit dient dan de voorrang te krijgen. Ook al is elke cultuur historisch en geografisch beperkt, een beroep op de soms te beperkte fantasie dient gedaan te worden. Tevens dient vanuit de kritische herinnering aan grote overleveringen (waaronder ook de heilige geschriften) en ervaringen van vroeger en nu de stimulans gevonden te worden voor mensbevorderend handelen. Dit vraagt hermeneutische praxis, n.l. uitleggend en interpreterend bezigzijn in de praktijk.

5. De wezenlijke relatie tussen theorie en praxis. Denken en handelen dienen onlosmakelijk verbonden te zijn. S. wenst geen geestelijk darwinisme in de menselijke geschiedenis; niet alleen de wil en gedachten van de sterksten en de overwinnaars dekretieren het ware en goede, maar ook die van de zwakken en onderdrukten. De reikwijdte van wat S. hier bedoelt, is niet duidelijk. In ieder geval waarschuwt hij tegen de Nietscheaanse (?) en diktatoriale waardeschattingen van de heersers en onderdrukkers. Dat zou een toetsing van ^{heersende} waarden, normen en moraal moeten inluiden.

6. Het utopische moment van het menselijk bewustzijn; totaliteitsconcepties, waardoor de mens zin en samenhang aan het menselijk bestaan wil geven. Ze zijn van religieuze aard (de godsdiensten) en van niet-godsdienstige aard (levensvisies en wereldbeschouwingen). Het gaat daarbij om zingeving van lijden, mislukking, falen en dood. S. noemt deze totaliteitsconcepties 'cognitieve werkelijkheidsmodellen', ook al zou m.i. zoekmodel een adequater term kunnen zijn. De meeste van deze concepties hebben gemeen, dat de mens subjeet van handelen is, maar zonder eindverantwoordelijkheid. Zij zijn vormen van geloof, een niet te toetsen utopie, een grond van hoop. S. noemt deze konstante de belangrijkste; onmisbaar voor menswaardig en leefbaar menselijk leven en handelen. Over de verhouding tussen algemene en godsdienstige t.k. laat S. zich elders uit, wanneer hij de godsdienst als een konstante ziet zonder welke heil voor de mensen een gehalveerde bevrijding inhoudt (zie stencil Anton van Harskamp, blz.20).

7. De zes konstanten samen geven de grondvorm van het menszijn aan. Zij convergeren naar de menselijke persoonsidentiteit. Miskenning van één ervan is een aanslag op de leefbare menselijkheid. Zij leveren waardegebieden, doch geen concrete normen. Het gaat erom op basis van negatieve ervaringen én zinervaringen in utopisch licht een analyse door te voeren van de kloof tussen ideaal en werkelijkheid. Aan de hand daarvan kunnen we komen tot hier en nu geldende normen binnen alternatieven. Het pluralisme van normen moet in de dialoog bespreekbaar gemaakt worden en wel in een intersubjectief-geldige discussie. Voor niemand is er een stormvrije zone.

Schillebeeckx

S. gaat dan in op de rol van de christen in deze discussie, die ook met het marxisme gevoerd moet worden.

Zinoriënterend onderwijs eist een dialoog over concrete ~~en~~ normen en waarden binnen de zes konstanten. Religieuze zinoriëntatie heeft een eigen wezenlijke plaats in alle onderwijs, dat zich het gave en leefbare menszijn ten doel stelt. Het christelijk ervaren van heil-in-Jezus kan alleen maar bemiddeld worden door hedendaagse zinervaringen. In Jezus spreekt zijn menszijn ons aan als diepste levensmogelijkheid. Aanvaarding hiervan te eisen van anderen, voordat hun zinervaring synchroon loopt met de onze, is een ijdele eis.

Tenslotte wijst S. de verinnerlijking ('vertrossing') en individualisering af van christelijk heil, dat heil van mensen is in een nieuwe maatschappelijke en politieke kontakst, 'een nieuwe wereld'.